СТАЛИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE IN AGRICULTURAL AREAS OF UKRAINE

Авторами статті уточнено та розвинено окремі теоретичні положення управління сталим розвитком соціальної інфраструктури сільських територій. Проведений аналіз виявив, що сучасний стан соціальної інфраструктури в сільській місцевості відображає тенденції стану аграрного сектору економіки України і може оцінюватися як критичний. Такий стан призводить до вимирання сільського населення, зникнення тисяч сільських населених пунктів, відтоку молодих людей із села, деградації сільських жителів. На основі аналізу сучасної практики обґрунтовано концепцію управління сталим розвитком соціальної інфраструктури сільських територій регіону та розроблено модель механізму ефективного управління соціальною інфраструктурою. Обґрунтування механізму управління сталим розвитком соціальної інфраструктури авторами проводилося з урахуванням накопиченої зарубіжної та вітчизняної практики. Досвід розвинених країн виявив, що за кордоном приділяється серйозна увага на державному рівні питанням розвитку соціальної інфраструктури сільських територій. Авторами обґрунтовано, що соціальну інфраструктуру сільських територій слід удосконалювати на регіональному і муніципальному рівнях. Реалізація пропозицій авторів сприятиме зміцненню аграрної економіки та сталому розвитку соціальної інфраструктури сільських територій України.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, сталий розвиток, сільська територія, управління, ефективність, регіон.

Авторами статті уточнені і розвинені окремі теоретичні положення

управления устойчивым развитием социальной инфраструктуры сельских территорий. Проведенный анализ выявил, что современное состояние социальной инфраструктуры в сельской местности отражает тенденции состояния аграрного сектора экономики Украины и может оцениваться как критическое. Такое состояние приводит к вымиранию сельского населения, исчезновению тысяч сельских населенных пунктов, оттоку молодых людей из села, деградации сельских жителей. На основе анализа современной практики обоснована концепция управления устойчивым развитием социальной инфраструктуры сельских территорий региона и разработана модель механизма эффективного управления социальной инфраструктурой. Обоснование механизма управления устойчивым развитием социальной инфраструктуры авторами производилось с учетом накопленной зарубежной и отечественной практики. Опыт развитых стран выявил, что за рубежом на государственном уровне уделяется серьезное внимание вопросам развития социальной инфраструктуры сельских территорий. Авторами обосновано, что социальную инфраструктуру сельских территорий следует совершенствовать на региональном и муниципальном уровнях. Реализация предложений авторов будет способствовать укреплению аграрной экономики и устойчивому развитию социальной инфраструктуры сельских территорий Украины.

Ключевые слова: социальная инфраструктура, устойчивое развитие, сельская территория, управление, эффективность, регион.

УДК 330.3:338.49

<https://doi.org/10.32843/infrastruct35-13>

Пакуліна А.А.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки
Харківський національний університет
будівництва та архітектури

Рудас Д.С.

студент
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Пакуліна Г.С.

аспірантка
Харківський національний університет
будівництва та архітектури

Effective processes of sustainable development and modernization of the Ukrainian economy depend on the quality of use of the economic potential of the region. The complex potential of the region is considered by the author as a summary characteristic of the potentials of various subsystems of the regional economic system. This system characterizes a set of abilities and opportunities that are aimed at achieving the priorities of the economic system. The functioning of the aggregate potential provides for the interaction of all elements of the regional socio-economic system in the modern Ukrainian economy. The resource potential of the regional socio-economic system ensures the formation of competencies that can provide ultimate competitive advantages. Key competencies contribute to the achievement of greater efficiency of the regional socio-economic system in the modern Ukrainian economy. Ensuring sustainable development of the regional socio-economic system involves the formation of a strategy based on the resource concept, taking into account the existing relationships and relationships. Consistency is a necessary component of successful strategic development and a condition of profitability of regional system enterprises. Changes in the real stability of the regional socio-economic system, the specific results of economic and social development are directly reflected in the nature of the competitive opportunities of the region in the next time period. This ensures the continuity of the process of reproduction of the competitive position of the region. Therefore, improving the competitive position of the region necessitates regulatory impact on the basic factors of competitive development and the elements of the actual achieved current competitiveness. This involves the activation of various forms of strategic partnership and the use of direct and indirect mechanisms of economic stimulation of the strategic development of the regional socio-economic system in the modern Ukrainian economy. The author defines the factors of economic stability of the regional socio-economic system in the modern Ukrainian economy. The stability of the regional socio-economic system determines the productivity, reliability, recoverability, durability, safety of the system in the strategic perspective. The scientific novelty of the research conducted by the author is to solve a complex scientific problem. This complex scientific problem is of great economic importance and contributes to the development and scientific justification of theoretical and methodological foundations of sustainable functioning of the regional socio-economic system in the modern Ukrainian economy. The author of the article proposes a complex system of indicators for assessing the components of economic stability of the strategic development of the regional socio-economic system. The integrated system includes indicators of availability and efficiency of use of resources, social performance, investment attractiveness and activity, economic potential, performance and competitive advantages. the complex system of evaluation indicators determines the most significant problems of strategic development of the socio-economic system in the modern Ukrainian economy.

Key words: social infrastructure, sustainable development, agricultural area, management, efficiency, region.

Постановка проблеми. Обмежені ресурси держави потребують визначення національних економічних пріоритетів та встановлення сфер

господарської діяльності, що потребують підвищеної уваги та безумовної державної підтримки. До пріоритетних напрямів національної політики Укра-

їни належать сільське господарство та соціальна сфера села. Аграрне виробництво є унікальним джерелом задоволення потреби населення в продуктах харчування, а отже, становить основу продовольчого забезпечення держави. Крім того, сільське господарство є основою сільського укладу життя, збереження національних традицій, забезпечення моральних засад українського народу. Це визначає важливість особливого ставлення суспільства до сільського господарства та сільського способу життя. Стале функціонування та успішний розвиток сільського господарства неможливі без відповідних ресурсів, особливе місце серед яких займають трудові ресурси. Їх кількість та якість визначаються динамікою відтворювальних процесів, що залежить від рівня розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, та забезпечують сільсько-господарське виробництво України робочою силою.

Стан соціальної інфраструктури сільських територій сьогодні можна оцінити як критичний. Незадовільні соціальні умови українського села продовжують погіршуватися. Закриваються дитячі садки і школи, зруйнована система сільської професійно-технічної освіти, скорочується число медичних установ, організацій культури і надання побутових послуг, у незадовільному стані знаходяться об'єкти спорту та дозвілля, зруйнована система сільського капітального будівництва. Сучасні умови й якість життя в сільській місцевості не сприяють закріпленню населення і залученню фахівців в аграрне виробництво. У зв'язку із цим питання сталого розвитку соціальної інфраструктури сільських територій України набувають сьогодні надзвичайної актуальності. Разом із тим багато теоретичних категорій та методичних положень управління сталим розвитком соціальної інфраструктури сільських територій потребують уточнення та вдосконалення стосовно сучасних економічних умов, що визначило вибір теми проведеного нами дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти вирішення проблеми розвитку сільського господарства, сільських територій, соціальної інфраструктури, забезпечення підтримки аграрного сектору економіки знаходяться у центрі уваги наукової громадськості. У наукових дослідженнях представників аграрної економічної науки особливо виділяються праці таких учених, як: В.Г. Андрійчук [1], А.М. Андрющенко [2], Л.Г. Богуш [3], В.І. Куценко [4], Е.М. Лібанова [5], С.Л. Пакулін [6; 7], І.С. Феклістова [8; 9], Ю.А. Ципкін [10]. Високо оцінюючи результати досліджень названих учених, слід відзначити, що проблема сталого розвитку соціальної інфраструктури сільських територій продовжує залишатися актуальною і потребує детального дослідження в сучасних умовах розвитку економіки України.

Постановка завдання. Метою дослідження є наступне: уточнити і розвинути окремі теоретичні положення управління сталим розвитком соціальної інфраструктури сільських територій; на основі аналізу сучасної практики обґрунтувати концепцію управління сталим розвитком соціальної інфраструктури сільських територій регіону та розробити модель механізму ефективного управління соціальною інфраструктурою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток сільськогосподарського виробництва потребує відповідного ресурсного супроводу. У створенні ефективного сільськогосподарського виробництва важливу роль відіграють необхідні трудові ресурси відповідної кваліфікації. Кількість і якість трудових ресурсів залежить від процесу їх відтворення. Відтворення трудових ресурсів пов'язане з рівнем розвитку соціальної сфери сільських територій, які й забезпечують процес сільськогосподарського виробництва робочою силою. Умови та якість життя в сільських населених пунктах впливають на закріплення й додаткове залучення кваліфікованих трудових ресурсів в аграрне виробництво. Рівень кваліфікації фахівців сільського господарства визначає в кінцевому підсумку результативність сільськогосподарського виробництва України у цілому.

Сучасні наукові дослідження показують, що ефективна виробнича діяльність аграрних товаровиробників вимагає створення необхідних умов сільськогосподарським працівникам як у процесі праці, так і під час відтворення робочої сили [1, с. 47]. Це завдання й повинні виконувати спеціальні об'єкти, підрозділи, служби соціальної інфраструктури.

Об'єкти і види економічної діяльності, які беруть участь у сільськогосподарському виробництві, входять до складу виробничої інфраструктури: транспорт, зв'язок, об'єкти дорожньої системи, матеріально-технічне постачання, енергопостачання, об'єкти системи заготівель, станції захисту рослин, станції ремонту й обслуговування техніки, об'єкти агрохімічної та ветеринарної служби, меліоративні системи, обчислювальні центри, об'єкти наукового та інформаційного обслуговування, консультаційні та юридичні центри [10, с. 86].

Об'єкти (види економічної діяльності, послуги), що сприяють створенню сприятливих умов праці аграрним працівникам і життя в сільській місцевості, входять до складу соціальної інфраструктури. Сюди відносять житлово-комунальне господарство, медичні та освітні установи, організації громадського харчування, об'єкти культурно-побутового призначення, служби охорони праці, території рекреаційного і спортивно-оздоровчого призначення [7, с. 119]. Можна помітити, що перераховані елементи безпосередньо не належать до сфери сільськогосподарського виробництва.

Однак із погляду аграрної економіки у цілому соціальна структура є таким же обов'язковим її атрибутом, як і виробнича, оскільки зумовлює і забезпечує відтворення робочої сили для сільського господарства [9, с. 104].

На нашу думку, сьогодні поняття соціальної інфраструктури потребує актуалізації. У спеціальній літературі переважною кількістю відомих визначень призначення соціальної інфраструктури зводиться до забезпечення нормальної трудової діяльності працівників і відтворення робочої сили. На нашу думку, такий підхід носить акцентований виробничий характер. Інтереси населення, що проживає в сільській місцевості, зводяться не тільки до сільськогосподарської виробничої діяльності. Ми вважаємо за необхідне звернути увагу на створення необхідних умов життєдіяльності сільського населення, а не тільки сільськогосподарської зайнятості. Крім того, вважаємо, визначення соціальної інфраструктури повинно містити цільовий складник, який у сучасних умовах можна визначити як збереження сільського укладу життя, сталий розвиток сільських територій і сільського господарства, забезпечення продовольчої безпеки України та її регіонів [2, с. 34].

У сучасних умовах вимагають комплексного розвитку всі без винятку елементи соціальної інфраструктури аграрних територій регіонів країни для збереження і соціального розвитку українського села [4, с. 9].

Сучасний стан соціальної інфраструктури в сільській місцевості відображає тенденції стану аграрного сектору економіки України і може оцінюватися як критичний. Такий стан призводить до вимирання сільського населення, щорічного зникнення тисяч сільських населених пунктів, відтоку молодих людей із села, деградації сільських жителів.

Ситуація, що склалася у соціальній сфері українського села, підтверджує наявність глибокої аграрної та демографічної кризи в сільській місцевості. Тут зберігається низький рівень благоустрою житла. Велика питома вага сільських населених пунктів не має централізованого водопостачання та каналізації, більше половини не мають газопостачання, а забезпеченість житлового фонду центральним опаленням, гарячим водопостачанням і каналізацією в сільській місцевості є вкрай низькою. У незадовільному становищі знаходяться сільські об'єкти освіти, культури та охорони здоров'я, у 50% сільських населених пунктів відсутні заклади охорони здоров'я, у 70% немає об'єктів побутового обслуговування, у 33% – магазинів і торгових точок. Серйозною проблемою соціального розвитку сільських територій є низька якість сільської дорожньої мережі і, як наслідок, погіршення зв'язків між містом та селом, між сільськими населеними пунктами.

На нашу думку, перехід на інноваційну модель розвитку вітчизняного сільського господарства

вимагає формування нової системи безперервної професійної освіти, підвищення кваліфікації кадрів. Високі вимоги до освіти сільського населення сьогодні, безумовно, необхідні. Однак, на наше переконання, вирішити проблему залучення кваліфікованих кадрів у сільське господарство неможливо без нормальної соціальної інфраструктури та гідної оплати праці.

За даними проведеного нами дослідження, продовжує збільшуватися розрив між сільськими і міськими територіями за обсягом середньодушових наявних ресурсів домогосподарств. І це при тому, що саме сільське населення забезпечує продуктами харчування все населення України і продовольчу безпеку регіонів.

У більшості відомих визначень призначення соціальної інфраструктури зводиться до забезпечення нормальної трудової діяльності працівників і відтворення робочої сили [8, с. 37]. На нашу думку, такий підхід носить акцентований виробничий характер. Інтереси сільського населення зводяться не тільки до аграрної діяльності. Слід вирішувати проблему шляхом створення необхідних загальних умов життєдіяльності сільського населення України. Крім того, на нашу думку, визначення соціальної інфраструктури має містити цільовий складник.

У даному контексті під соціальною інфраструктурою сільських територій нами розуміється комплекс територіально взаємопов'язаних об'єктів, видів економічної діяльності, служб і видів діяльності соціального призначення, що забезпечують збереження, відтворення і розвиток трудових ресурсів, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, шляхом створення необхідних умов життєдіяльності сільського населення для збереження сільського укладу життя, сталого розвитку сільського господарства та сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки України та її регіонів.

Логіка проведеного нами дослідження вимагала формулювання визначення управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій.

Як базове положення нами використано традиційне поняття «управління», що означає процес певного впливу на керовану систему з метою переведення її в новий стан. Занадто загальний характер цього трактування вимагає її конкретизації стосовно до об'єкта дослідження. Нами пропонується таке визначення: це цілеспрямований вплив державних і муніципальних органів влади на соціальну інфраструктуру сільських територій за допомогою певних політичних, законодавчих, інституційних, організаційно-економічних заходів, що забезпечують інфраструктурі позитивну динаміку розвитку для створення сприятливих умов життєдіяльності сільського населення, які сприяють збереженню сільських населених пунктів, відтворенню сільського населення, сталому розвитку сільського господарства та сільських територій.

Динаміка розвитку соціальної інфраструктури аграрних територій визначається набором певних чинників. Результати наших досліджень дають змогу віднести до чинників розвитку соціальної інфраструктури: стан економіки, аграрну політику, фінансування, фінансові інститути, природні умови, систему розселення, стан землекористування, розвиток сільського господарства, розвиток підприємницької діяльності, інженерне засвоєння території, стан навколишнього середовища, розташування, структуру населення, добробут населення, наявність альтернативних місць прикладання праці, можливість отримання землі у власність, суспільні інститути, традиційний уклад життя населення.

Перераховані чинники відрізняються між собою рівнем (національний, регіональний, муніципальний) та сферою (економічна, політична, юридична, фінансова, інституційна, соціальна, екологічна, демографічна) впливу і повинні враховуватися під час управління сталим розвитком сільської соціальної інфраструктури.

Комплексний вплив перерахованих вище чинників на досліджуваний нами об'єкт управління дає змогу досягти позитивної динаміки розвитку елементів соціальної інфраструктури. Випадання одного з чинників або недостатнє забезпечення засобами відповідних інститутів створюють обмежуючі, лімітуючі умови розвитку інфраструктури. Відсутність необхідних чинників або дестабілізуючий характер їхнього впливу призводять до негативних тенденцій розвитку системи, руйнування соціальної інфраструктури в сільській місцевості.

На нашу думку, кризовий стан аграрної економіки України пояснюється, в числі інших причин, незадовільним нормативно-правовим забезпеченням державної аграрної політики. Це викликає необхідність радикального поліпшення нормативно-правової основи реалізованої в Україні аграрної політики.

Наші дослідження дають змогу помітити, що стосовно проблеми соціального розвитку села, розвитку соціальної інфраструктури сільських територій чинні норми аграрного законодавства України не охоплюють усього переліку питань, що потребують законодавчого регулювання, не відповідають вимогам сучасних економічних відносин і вимагають серйозних дій щодо їх удосконалення.

Проведений нами аналіз показує, що вдосконалення правового забезпечення аграрної політики у сфері регулювання стану сільських об'єктів соціального призначення та розвитку аграрних територій може бути реалізоване за двома варіантами:

1. Радикальна зміна нормативно-правової основи аграрного законодавства України.
2. Удосконалення існуючих норм права з максимальним використанням чинної нормативно-правової основи даного напрямку.

Розвиток системи правового забезпечення за першим варіантом передбачає заміну існуючих норм права новими, що становлять зміст знову розробленого основного закону прямої дії. Такий закон повинен містити положення, що регулюють усі питання, пов'язані зі здійсненням сільськогосподарської діяльності в Україні, розвитком сільського господарства, продовольчим забезпеченням населення, реалізацією майнових інтересів аграрних товаровиробників, державною підтримкою аграрного сектору економіки, захистом інтересів вітчизняних виробників у рамках Всесвітньої торгової організації і зовнішніх умовах обмежень, регулюванням агропродовольчих ринків, розвитком сільських територій, розвитком соціальної та виробничої інфраструктури села, ресурсним забезпеченням сільського господарства, вирішенням інших актуальних завдань.

На нашу думку, такий розвиток подій був би ідеальним у ситуації, що склалася. Однак практична реалізація варіанту, що передбачає радикальну зміну чинного законодавства, у сучасних умовах скрутна через інерцію мислення законодавців, вигідність ситуації для значної частини учасників економічних відносин, відсутність зацікавленості у змінах у суб'єктів, що володіють законодавчими і владними повноваженнями у сфері управління сільським господарством, інші об'єктивні причини. У цих умовах більш реальним видається другий варіант, який передбачає вдосконалення нормативно-правових основ аграрної політики України без радикальної зміни сформованої системи правового забезпечення даного напрямку.

Аграрна політика як важливий чинник розвитку сфери надання соціальних послуг в аграрних територіях України вимагає необхідного юридичного супроводу. Норми права потребують удосконалення стосовно сучасних економічних умов. Удосконалення, на нашу думку, має передбачити розроблення спеціального закону про соціальний розвиток сільських територій та їхньої інфраструктури і внесення змін до чинних нормативно-правових документів України.

Обґрунтування механізму управління сталим розвитком соціальної інфраструктури повинно проводитися з урахуванням накопиченої зарубіжної та вітчизняної практики.

Досвід розвинених країн свідчить про те, що за кордоном на державному рівні приділяється серйозна увага питанням розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, реалізації програм розвитку територій проживання корінних нечисленних народів і територій із несприятливими природно-кліматичними умовами для життєдіяльності людей.

Традиційно найбільш розвиненими формами регулювання у цій сфері є розроблення та виконання відповідних нормативно-правових положень, а також розроблення і реалізація спеціальних програм підтримки сільськогосподарських товарови-

робників, захисту їхніх економічних інтересів, охорони навколишнього природного середовища.

Підвищена увага до сільського господарства за кордоном підтримується відповідною ідеологією. Зокрема, ідеологія сільськогосподарської політики США зводиться до таких позицій: виробництво в достатній кількості продукції сільського господарства за прийнятними цінами; підтримання сприятливого економічного клімату для сільськогосподарських виробників; підтримка сімейної форми фермерського господарства як основи сформованої господарської системи; забезпечення високого рівня життя і доходів для жителів, що проживають у сільських територіях.

Виходячи із цієї ідеології, у США реалізується політика активного державного протекціонізму в агропродовольчій сфері з урахуванням особливої ролі сільського господарства в національній економіці.

Аграрна політика США має певні особливості, які забезпечують необхідні передумови для розвитку національної економіки. Основні із цих особливостей: спадкоємність і безперервність удосконалення аграрної політики; продуманість та багатоваріантність; аналітичний підхід і наукова обґрунтованість; багаторічна апробація на практиці; відсутність непродуманих, кон'юнктурних рішень і дій; відкритість та гласність; обов'язкове фінансове забезпечення у повному обсязі.

Незважаючи на детальну регламентацію питань стану аграрного сектору і сільських територій у зарубіжних країнах, окремі положення юридичного супроводу цього напрямку вимагають удосконалення. Зокрема, у країнах Європи недостатньо опрацьовані правові положення подолання ізоляції останніх програм стану аграрних територій від соціального навантаження. Це вимагає комплексного вирішення проблем соціального розвитку, прийняття та виконання програм соціального розвитку сільських територій, уточнення застосовуваних термінів і посилення правової бази питання. У країнах Південно-Східної Азії також є подібні проблеми. Наприклад, у Китаї трапляються випадки недостатньо обґрунтованих дій і рішень із боку держави, що призводить до скорочення площ, доступних для розселення жителів у сільській місцевості, зменшення площі земель, зайнятих у сільському господарстві, зниження економічної ефективності аграрного виробництва. Це також вимагає певних дій щодо поліпшення становища за допомогою норм аграрного права.

Необхідно звернути увагу на те, що плановані дії в аграрній сфері за кордоном забезпечуються необхідним фінансуванням. Наприклад, досвід держав із розвинутою економікою показує, що тільки на техніко-економічне обґрунтування передпроектних і проектних розробок із високою ефективністю й окупністю може виділятися понад 10% загального обсягу капітальних вкладень в основний капітал.

Для фінансування програм розвитку сільського господарства в розвинутих країнах є необхідна система кредитних і банківських структур. Так, у Данії найважливішим складником загальної моделі фінансування виступають іпотеко-кредитні установи, в яких фермери можуть взяти гроші в кредит під заставу своїх земельних ділянок. При цьому максимальна величина позики, наданої даними установами, не може бути більше 70% ринкової вартості нерухомості. Остання переходить у власність іпотеко-кредитних установ у разі неспроможності позичальника і неможливості виплачувати борг.

Фінансова політика значно впливає на розроблення і реалізацію про-грамних положень із підтримки сільського господарства за кордоном. Наприклад, в Японії розвинена практика надання пільгових кредитів на інноваційну діяльність і модернізацію аграрного виробництва, оренду сільськогосподарської техніки, автоматизацію трудомістких складників процесу сільськогосподарського виробництва. У Великобританії фінансуються заходи зі стійкої динаміки стану аграрних територій. Фінансування проводиться за пріоритетними напрямками відповідно до концепції сталого розвитку і практичної значущістю заходів для сільських територій країни.

На нашу думку, саме завдяки державній підтримці та відповідному фінансуванню в економічно розвинених країнах не існує значних відмінностей між міськими і сільськими територіями, центральними та периферійними районами. Сільські території добре впорядковані, мають необхідну соціальну і виробничу інфраструктуру, хороші умови для проживання сільського населення, яке не відчуває себе відірваним від благ цивілізації, ущербним, неповноцінним.

У європейських країнах регіональна самобутність сільських територій підтримується в рамках політики їхнього сталого розвитку. Особлива увага приділяється інформаційному забезпеченню розвитку просторового потенціалу сільських районів по території континенту. Концепція територіальності капіталу застосовується для оцінки просторових характеристик та потенціалу розвитку сільських територій під час визначення конкурентоспроможних проектів, орієнтованих на підвищення ефективності розвитку сільських районів європейських держав.

Велика увага за кордоном приділяється проблемі розвитку сільських районів, яка визначена як один із пріоритетів європейської політики. Особливе значення надається вирішенню питань подолання бідності, неблагополуччя і соціального відчуження в сільській Європі. Вирішення цих питань досягається шляхом забезпечення зайнятості сільського населення, поліпшення житлових умов, підвищення рівня добробуту й якості життя.

Аналіз зарубіжного досвіду управління розвитком сільського господарства, сільських територій та їхньої інфраструктури дав змогу зробити певні висновки.

Усі розвинені країни жорстко дотримуються принципу пріоритету сільського господарства і сільських територій. У всьому світі є розуміння того, що саме сільське господарство є основою продовольчої і національної безпеки, що дає змогу ставити його проблеми на вершину національних пріоритетів. Аграрна політика у зарубіжних країнах носить виражений протекціоністський характер, забезпечена повною мірою відповідними нормами аграрного законодавства, спрямована на поліпшення стану аграрних територій і сільського господарства, забезпечує захист економічних інтересів аграрних товаровиробників і сільського населення, гарантує стабільні доходи працівникам сільського господарства.

Усі державні ініціативи у сфері підтримки аграрних адміністративних утворень та їхньої інфраструктури забезпечені повною мірою необхідним фінансуванням. Особливо сильні гарантії під час забезпечення фінансування соціальних програм у сільських утвореннях, спорудження об'єктів інженерної та соціальної інфраструктури. Фінансова підтримка держави за кордоном носить комплексний характер і компенсує значну частину витрат товаровиробників на виробництво сільськогосподарської продукції, тим самим гарантуючи їм високий рівень доходів.

Розвитку об'єктів соціального призначення в аграрних територіях та соціальному розвитку місць проживання населення за кордоном приділяється серйозна увага. Підтримуються державою як пріоритетні заходи щодо забезпечення зайнятості сільського населення, регулювання рівня добробуту сільських жителів, будівництва доріг, благоустрою житла, забезпечення послугами інженерної інфраструктури, розвитку освіти й охорони здоров'я, розвитку агротуризму.

Зарубіжний досвід управління розвитком аграрних територій, сільської інфраструктури соціального призначення може бути використаний в українських умовах.

Для подолання кризових явищ у соціальному розвитку села, на нашу думку, необхідне вдосконалення управління сталим розвитком соціальної інфраструктури аграрних територій регіону.

Особливості пропонованого нами концептуального підходу до вдосконалення управління сталим розвитком соціальної інфраструктури аграрних територій регіону визначаються такими принциповими положеннями:

1. Віднесення проблеми розвитку соціальної інфраструктури села до безумовних загальнодержавних, національних пріоритетів.

2. Комплексний підхід до вирішення проблеми управління розвитком соціальної інфраструктури аграрних територій.

3. Єдність дії інструментів механізму управління.

4. Встановлення цільових пріоритетів під час управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій.

5. Удосконалення джерел та порядку фінансування заходів із розвитку соціальної інфраструктури села.

6. Розгляд проблеми розвитку соціальної інфраструктури села у взаємозв'язку з проблемою раціонального природокористування та землекористування.

Для практичної реалізації концепції необхідний відповідний механізм управління сталим розвитком соціальної інфраструктури села. Під час установа рівнів дії названого механізму необхідно виходити з масштабів розв'язуваних на практиці завдань. Стосовно теми дослідження нас цікавлять державний, регіональний і місцевий рівні. Структурно в даному механізмі нами виділено політичну, законодавчу, інституційну, організаційно-економічну складові частини. Від стану організаційно-економічного складника, який знаходиться у центрі механізму, залежить результативність усієї системи управління.

До основних елементів організаційно-економічного блоку механізму управління сталим розвитком соціальної інфраструктури села слід віднести: планування, організацію, забезпечення ресурсами, практичну реалізацію, оцінку результатів практичної реалізації, моніторинг. Вихідним елементом тут є планування (на основі програмно-цільового підходу), що забезпечує реалізацію політики України у соціальній сфері та аграрній економіці. Ефективна реалізація соціальних заходів залежить від раціональної організації управлінської системи. Має бути створено відповідний управлінський інститут у вигляді органів, які здійснюють адміністрування процесу соціального сталого розвитку села на всіх рівнях за єдиною системою. Головною умовою сталого розвитку соціальної інфраструктури виступає супровід необхідними ресурсами: територіальний, фінансовий, кадровий. Наступним елементом є практична реалізація запланованих заходів. Має бути передбачена процедура контролю та оцінки результатів реалізації соціальних заходів.

Під час управління розвитком соціальної інфраструктури села важливо встановити ієрархію цільових пріоритетів, до яких слід віднести:

1. Збереження та розвиток системи сільського розселення як основи територіальної цілісності та незалежності України.

2. Захист від руйнування сільського укладу життя як основи моральних цінностей сільського населення, збереження спадщини та традицій українського народу.

3. Розвиток сільського господарства та АПК як основи продовольчої безпеки та незалежності України.

4. Забезпечення соціально-економічних інтересів сільського населення.

5. Територіальний супровід розвитку соціальної інфраструктури як основи сталого розвитку сільських територій, аграрного виробництва, трудової зайнятості сільського населення.

Висновки з проведеного дослідження.

Авторська концепція управління сталим розвитком соціальної інфраструктури сільських територій України ґрунтується на таких принципових положеннях: віднесення проблеми розвитку сільської соціальної інфраструктури до загальнодержавних пріоритетів; комплексний підхід до вирішення проблеми; єдність дії інструментів механізму управління; виділення ієрархії пріоритетів у процесі управління; зв'язок із проблемою раціоналізації соціального землекористування; вдосконалення фінансування.

Механізм управління розвитком соціальної інфраструктури села, дія якого поширюється на державний, регіональний, місцевий рівні, структурно повинен містити політичний, законодавчий, інституційний, організаційно-економічний складники. Останній є центральною частиною пропонованого авторами механізму управління. До основних елементів організаційно-економічного блоку механізму управління слід віднести планування, організацію, забезпечення ресурсами, практичну реалізацію, оцінку результатів, моніторинг.

Удосконалення соціального землекористування орієнтоване на створення максимально сприятливих територіальних умов для розвитку соціальної інфраструктури. Слід урахувати багатофункціональність земельних ресурсів та соціальних об'єктів. Необхідний комплекс заходів зі створення перешкод для реалізації небажаних корпоративних інтересів і усунення негативного впливу дій окремих суб'єктів на розвиток землекористування соціального призначення в сільській місцевості. Для реалізації цих заходів потрібен адміністративний та організаційний супровід розвитку соціального землекористування з боку регіональних органів законодавчої та виконавчої влади.

Соціальну інфраструктуру сільських територій слід удосконалювати на регіональному і муніципальному рівнях: обґрунтування необхідної соціальної інфраструктури села в регіоні у цілому на основі раціонального землекористування соціального призначення; встановлення основних заходів для сільських адміністративних утворень регіону, що знаходяться в різних природних і соціально-економічних умовах та згрупованих залежно від напрямку трудової зайнятості сільського населення.

Для обґрунтування необхідної соціальної інфраструктури аграрних територій регіону на основі раціонального землекористування рекомендується така методична послідовність: аналіз використання земель в аграрному виробни-

цтві регіону; встановлення тенденцій розподілу земель; визначення сценаріїв перспективного використання земель; встановлення потреби в працівниках сільського господарства; визначення перспективної структури населення; встановлення площі землекористування соціального призначення; встановлення перспективної кількості соціальних об'єктів; визначення можливості практичного застосування прогностичних нормативів.

Обґрунтування пріоритетних заходів на рівні укрупнених груп сільських територій регіону виконується з урахуванням виду основної економічної діяльності сільського населення. Залежно від цього критерію обґрунтовуються рекомендації щодо основної та додаткової зайнятості сільського населення, склад пріоритетних заходів щодо розвитку інфраструктури соціального призначення аграрних територій регіону.

Реалізація наших пропозицій покликана сприяти розвитку аграрної економіки та аграрних територій України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств аграрного комплексу. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Андрущенко А.М. Соціальна інфраструктура села та розвиток сільськогосподарського виробництва. *Агросвіт*. 2014. № 9. С. 33–36.
3. Богуш Л.Г. Соціальна інфраструктура об'єднаних громад України: підходи до розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 172–183.
4. Куценко В.І. Соціальна інфраструктура – важливий чинник стійкого функціонування сільської економіки (концептуальні підходи). *Агросвіт*. 2009. № 9. С. 7–11.
5. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової та акад. НААН України М.А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. 864 с.
6. Пакулін С.Л., Пакуліна А.А. Управління сталим розвитком сучасного підприємства. *Traektoriâ Nauki*. 2016. № 3(8). URL: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/50> (дата звернення: 26.09.2019).
7. Sustainable development of the regional social complex / S.L. Pakulin et al. *Universum View 12*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 5 січня 2019 р. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2019. С. 115–125.
8. Partnership between government and business as a tool for strategic management of territorial development / I.S. Feklistova et al. *Proceedings of IV International scientific conference «Scientific achievements of the present»*, Berlin, May 11, 2019. Hamburg : Tredition GmbH, 2019. P. 32–43.
9. Управление персоналом агропромышленного комплекса : учебник / И.С. Феклистова и др. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2019. 287 с.
10. Цыпкин Ю.А., Пакулин С.Л., Феклистова И.С. Менеджмент в агропромышленном комплексе : учебник для вузов / под общ. ред. акад. РАН И.Г. Ушачева, проф. Ю.А. Цыпкина. Москва : Научный консультант, 2020. 618 с.

REFERENCES:

1. Andriichuk V. H. (2013) *Ekonomika pidpriemstv ahrarnoho kompleksu* [Economics of agricultural enterprises]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
2. Andriushchenko A. M. (2014) Sotsialna infrastruktura sela ta rozvytok silskohospodarskoho vyrobnytstva [Social infrastructure of the village and development of agricultural production]. *Agrosvit*, no. 9, pp. 33–36.
3. Bohush L. H. (2014) Sotsialna infrastruktura obiednanykh hromad Ukrainy: pidkhody do rozvytku [Social infrastructure of consolidated communities of Ukraine: approaches to development]. *Actual problems of economy*, no 9, pp. 172–183.
4. Kutsenko V. I. (2009) Sotsialna infrastruktura – vazhlyvyi chynnyk stiikoho funktsionuvannia silskoi ekonomiky (kontseptualni pidkhody) [Social infrastructure is an important factor of sustainable functioning of agricultural economy (conceptual approaches)]. *Agrosvit*, no. 9, pp. 7–11.
5. Libanova E. M. (ed.), Khvesyk M. A. (ed.) (2017) *Sotsialno-ekonomichniy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv: vektory realnoho postupu* [Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions: the vectors of real progress]. Kyiv : Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine». (in Ukrainian)
6. Pakulin S. L., Pakulina A. A. (2016) Upravlinnia stalym rozvytkom suchasnoho pidpriemstva [Management of sustainable development of a modern enterprise]. *Traektoriâ Nauki* [Path of Science] (electronic journal), no. 3(8). Available at: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/50> (accessed 26 September 2019).
7. Pakulin S. L., Feklistova I. S., Pakulina A. A., Pakulina H. S. (2019) Sustainable development of the regional social complex. Proceedings of the *Universum View 12: international scientific-practical conference (Ukraine, Lviv, January 5, 2019)*. Vinnitsa : LLC "Nylan-LTD", pp. 115–125.
8. Feklistova I. S., Pakulin S. L., Pakulina A. A., Pakulina H. S. (2019) Partnership between government and business as a tool for strategic management of territorial development. Proceedings of the *Scientific achievements of the present: IV International scientific conference (Germany, Berlin, May 11, 2019)*. Hamburg : Tredition GmbH, pp. 32–43.
9. Feklistova I. S., Tsyppin Yu. A., Pakulin S. L., Dolgushkin N. K. (2019) Upravlenie personalom agropromyshlennogo kompleksa [Personnel management of agro-industrial complex]. Moscow : UNITI-DANA. (in Russian)
10. Tsyppin Yu. A. (ed.), Pakulin S. L., Feklistova I. S. (2020) *Menedzhment v agropromyshlennom komplekse* [Management in agriculture]. Moscow : Publishing House "Scientific consultant". (in Russian)

Pakulina Alevtyna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics
Kharkov National University of Civil Engineering and Architecture

Rudas Dmytro

Student

V.N. Karazin Kharkiv National University

Pakulina Hanna

Postgraduate Student

Kharkov National University of Civil Engineering and Architecture

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE IN AGRICULTURAL AREAS OF UKRAINE

The purpose of the article. The authors of the article made an attempt to clarify and develop some theoretical provisions of sustainable development of social infrastructure in agricultural areas and based on the analysis of modern practice to justify the concept of sustainable development of social infrastructure in agricultural areas. The authors research is aimed at developing a model of the mechanism of effective management of social infrastructure in agricultural areas.

Methodology. The author uses a variety of methodological tools. The tools include methods of analysis, generalization, design, statistical methods.

Results. Annotation. The authors of the article specified and developed some theoretical provisions of sustainable development management of social infrastructure in agricultural areas. The analysis revealed that the current state of social infrastructure in agricultural areas reflects the trends in the agricultural sector of the economy of Ukraine and can be assessed as critical. This condition leads to the extinction of the agricultural population, the disappearance of thousands of agricultural settlements, the outflow of young people from the village, the degradation of agricultural residents. On the basis of the analysis of modern practice the concept of management of sustainable development of social infrastructure of agricultural territories of the region is proved and the model of the mechanism of effective management of social infrastructure is developed. Justification of the mechanism of management of sustainable development of social infrastructure by the authors was made taking into account the accumulated foreign and domestic practice. The experience of developed countries has revealed that serious attention is paid abroad at the state level to the development of social infrastructure in agricultural areas. The authors prove that the social infrastructure of agricultural areas should be improved at the regional and municipal levels.

Practical implications. Implementation of the authors proposals will contribute to the strengthening of the agricultural economy and sustainable development of social infrastructure in agricultural areas of Ukraine.

Value/originality. The authors proved that for the practical implementation of the concept it is necessary to use the appropriate model of the mechanism of effective management of social infrastructure of agricultural areas. It is necessary to take a comprehensive approach to solving the problem of managing the development of social infrastructure in agricultural areas. The establishment of target priorities in the management of social infrastructure development in agricultural areas contributes to the successful solution of the tasks. It is necessary to improve the sources and procedure for financing measures to develop the social infrastructure of the village. It is necessary to solve problems of development of social infrastructure of the village in interrelation with a problem of rational nature management and land use. The authors of the article proved that the problems of development of social infrastructure of the village are unconditional national priorities.